

Form, funktion, kognition, reception, produktion.

En ny almen-sammenlignende e-grammatik

Farø, Ken Joensen; Geyer, Klaus; Hallsteinsdóttir, Erla

Published in:

Ny dansk forskning i grammatik

Publication date:

2014

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Document license:

[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):

Farø, K. J., Geyer, K., & Hallsteinsdóttir, E. (2014). Form, funktion, kognition, reception, produktion. En ny almen-sammenlignende e-grammatik. I *Ny dansk forskning i grammatik* (Bind 21, s. 69-86). Syddansk Universitetsforlag. Ny forskning i grammatik Nr. 21

Form, funktion, kognition, reception, produktion:

en ny almen-sammenlignende e-grammatik

Klaus Geyer, Ken Farø og Erla Hallsteinsdóttir

1. Indledning

Verden er fuld af grammatikker, men det betyder ikke, at behovene dermed er dækkede, langt fra. Der er både ubeskrevne og dysfunktionelt behandlede fænomener, uafprøvede relateringer og kombinationer, og der er ikke-anvendte metoder og teknologier samt eventuelle uerkendte og uopfyldte brugerbehov. I dette bidrag skitserer vi motivation, ide og rammer for en planlagt grammatik, der på mange områder går nye veje, både med hensyn til indhold, beskrivelsesgenstand, metode og tilgangsmuligheder. Grammatikken bærer arbejdstitlen *Almen-Sammenlignende Elektronisk Grammatik* (= ASEG). Grammatikken skal i første omgang dække dansk-tysk, men vil blive suppleret med andre sprog, herunder bl.a. litauisk, finsk, islandsk, russisk og vietnamesisk for blot at nævne nogle af de for forfatterne selv mest nærliggende, så der er altså ikke tale om nogen traditionel grammatik. Grammatikken har således som ambition at skabe forbindelser, hvor der ikke hidtil har været nogen. Den vil også revidere, hvor det er nødvendigt at gøre det. Og den vil frem for alt udnytte det elektroniske medium radikalt, for elektroniske udgivelser er papirmediet overlegent på områder som fx hyperstrukturer, omfang og søgemuligheder, som er vigtige både når det handler om at finde, analysere, beskrive og tilgå grammatiske data, regler, strukturer og systemer.

Europæisk grammatikskrivning har traditionelt hentet sin grundstruktur fra formkategorier som lyd, i nogen grad morfemer, ord, ordgrupper og sætninger, altid under stærk indflydelse fra den latinske skolegrammatik. Det gælder både ensprogede og flersprogede, muligvis også “kontrastive” grammatikker

(se nedenfor). Ulempen ved formorienteringen er dog, at de fleste brugere¹ af en- og flersprogede grammatikker ikke konsulterer en grammatik for at få indsigt i et sprogs formkategorier (Henning 2010), men ofte for at finde oplysninger om, hvordan et vist indhold kan (eller normativt: skal) formuleres og/eller hvordan man sætter ord på en intenderet sproglig handling i sprog X, gerne i sammenligning med sprogene Y og Z.

I dette bidrag skitseres således rammerne for en almen-sammenlignende grammatik, dvs. en grammatik der har fokus på dette meget grundlæggende problem inden for grammatikografien ved at inddrage både et form- og et funktionsperspektiv i sprogbeskrivelsen (jf. også fx Engberg-Pedersen et al. 2005). Perspektiverne forstås som komplementære og tæt relaterede. Selve ideen, at en grammatik, sammenlignende eller ej, skal tilgodese såvel form- som funktionsperspektivet, blev allerede formuleret (og delvist virkeliggjort) af von der Gabelentz (1901, Analytisk og syntetisk del), og er siden da blevet aktualiseret flere gange inden for den funktionelt-typologiske grammatikskrivning (grundlæggende fx Kaznelson 1974, Lehmann 1989, Začferer 1998, Mosel 2002; se også Geyer & Žeimantienė 2010). Afgørende momenter i denne tilgang er desuden, at kommunikativt-funktionelle og kognitive kategorier udgør det basale *tertium comparationis* for beskrivelsen – noget, som også gavner den fintgranulerede kontrastive beskrivelse ved at tage højde for både selve sprogsystemet, sprogbrugen og sprogbrugerens kompetencer (Hallsteinsdóttir 2013) – samt at sprogbeskrivelsen undgår stærke teoretiske antagelser. Det sidste skal uddybes nedenfor.

Denne artikel er desuden et grammatikografisk indlæg om rammerne for og forventningerne til en moderne elektronisk grammatik med adskillige sprog involveret og et fokus på fremmedsprogsindlæring, uden at denne funktion er enerådende. Vi vil vise, hvorfor det er nødvendigt med en ny grammatik, diskutere funktionaliteter og brugssituationer samt henvisning til muligheder for fordybelse via linkning med andre ressourcer. Udgangspunktet er nemlig også, at en grammatik er et værktøj, som skal hjælpe brugeren med at løse bestemte kommunikative eller vidensrelaterede problemer.

Vi lægger ud med en relativt bred diskussion om, hvad grammatik(beskrivelser) er for en størrelse.

¹ Herunder sikkert en del lingvister.

2. Grammatikker, herunder flersprogede

Mange moderne referencegrammatikker er primært semasiologiske eller analytiske. Deres opbygning er som allerede nævnt traditionel, dvs. de skrider frem fra små til store formenheder. Funktionelle domæner som fx definedhed, negation osv. optræder som regel kun i form af usystematiske henvisninger. Det gør det meget vanskeligt overhovedet at sammenligne grammatikkernes kategorier med hinanden, herunder interlingvalt. Grundlæggende kan man opdele bi- og polylingvale grammatikker i: 1. historisk-sammenlignende, 2. kontrastive, 3. typologiske og 4. almen-sammenlignende. Vi vil kort diskutere de tre sidstnævnte typer, mens 1. lades helt ude af betragtning.

2.1. Kontrastive grammatikker

Udgangspunktet for kontrastive grammatikker er typisk sprogundervisningens formodede behov. Beskrivelsen lægger op til regelbaseret indlæring, og omdrejningspunktet er kontrasten til modersmålet. Et afgørende teoretisk og metodisk problem er *tertium comparationis*, altså den fællesnævner for de to sprog, sammenligningen er nødt til at rekurere på. Der er som oftest tale om en semasiologisk tilgang til sproget: sprog X udviser et formfænomen, som ikke findes i sprog Y. Kun sjældent eller sekundært anlægges en onomasiologisk tilgang i form af alternative udtrykssæt eller ækvivalenter (se også nedenfor). Ud fra fx helhedsorienterede, kommunikative og indholdsbaseerede sprogdidaktiske tilgange er de fleste kontrastive grammatikker utilfredsstillende.² Mange af dem fokuserer på sammenligning af isolerede grammatikfænomener i sprogsystemet, tit uden at inddrage deres brug i kommunikationen (fx genrespecifikke, situative og funktionelle restriktioner, frekvens) og de færreste lærer adækvat brug af et fremmedsprog gennem udenadslære af eksplicite grammatiske regler alene. Et andet problem er, at der som regel er fokus på strukturelle forskelle, mens der er en tendens til at glemme de mindst lige så væsentlige *ligheder* mellem sprogene.³ Ifølge Krzeszowski (1990: 1) gælder, at “Contrastive studies do not enjoy much respect among linguists.” Og selv om sammenlignende sprogforskning på nogle områder har fået en genoprejsning, så er det med andre mærkater (*cross-linguistic*, interlingval, etc.) og begrebet

² Der vil blive knyttet et didaktisk kompleks med tekst- og indholdsbaseerede øvelser til projektet.

³ Eksempler på omfangsrige kontrastive grammatikker med udgangspunkt i tysk som kontrastsprog, der ikke kunde opfylde de store forventningerne, er Engel & Mrzović (1986) (tysk-serbokroatisk), Engel et al. (1993) (tysk-rumænsk), og Engel (1999) (tysk-polsk).

‘kontrastiv’ i sin strikte mening har stadig en bismag af at være teoretisk lidt umoderne, når den holder fast i nøgne sprogstrukturer uden at inddrage funktion og kognition i sine beskrivelser.

Men kontrastive studier kan i nogen grad inddrages i fremmedsprogsdidaktiske sammenhænge med henblik på mere fintgranulerede sammenligninger af to eller få sprog på funktionel-typologisk baggrund (König 1990, 2012; König & Gast 2007). Resultaterne fra sådan en sammenligning kan bl.a. bidrage til en bedre forståelse ikke bare af de grammatiske fejlkilder og (sprogspecifikke) indlæringsproblemer, som er begrundede i modersmålets beskaffenhed, men også af andetsprog, andre fremmedsprog og af universelle tendenser.

2.2. Typologiske grammatikker

Som alternativ til de kontrastive grammatikker i snæver forstand udmærker de typologiske sig, som man kunne kalde for *potentielt sammenlignende*, fordi kun ét sprog beskrives – men efter mere eller mindre samme formelle og funktionelle kategorier og tilmed måske efter et fælles skema. Et eksempel er Comrie & Smith (1977) *Lingua Descriptive Studies Questionnaire (LDSQ)*, der dog ikke er konsistent: overordnet har den en semasiologisk tilgang (syntaks – morfologi – fonologi – ideofoner og interjektioner – leksikon), mens fx syntakskapitlet inddrager onomasiologiske (funktionelle) kategorier som referat, koordination, negation, anaforik, possession, osv. Et andet kritikpunkt er, at de semasiologiske kategorier som LSDQ arbejder med (fx genitiv), viser sig i langt mindre grad at være egnede til en sammenligning, idet de omfatter ret forskellige fænomener, som allerede forskellen mellem den danske genitiv som agglutinerende ordgruppe-markering vs. den tyske genitiv som fleksionskasus viser.

Et radikalt forslag til en løsning af dette problem er fx Haspelmaths (2010) “Framework-free grammatical theory”, der strengt induktivt rekonstruerer strukturen ud fra hvert sprogs særpræg. Et sætningsskema som det tyske (eller det danske, for den sags skyld) er et eksempel på sådan et lingvistisk særtræk, der er essentielt for en adækvat beskrivelse af de pågældende sprog, men skaber problemer for sammenligningsperspektivet, når det ikke suppleres med en mere generel tilgang som stillingstypologien af betydningsbærende elementer (den Greenberg’ske “ordstillings”typologi SVO, OSV, osv., se Greenberg 1966).

2.3. Den almen-sammenlignende grammatik

Den planlagte almen-sammenlignende grammatik er en videreudvikling af den funktionel-typologiske grammatikografi, der søger at bibeholde evnen til at sammenligne sprog – faktisk hvilke som helst sprog – men uden at forville sig i (muligvis implicite) teoretiske forudsætninger.

2.3.1. Teoretiske antagelser

Et vigtigt princip for en funktionel deskriptiv grammatik generelt og især for en almen-sammenlignende grammatik er at arbejde ud fra svage teoretiske antagelser. Dette princip er af Lehmann (1989: 142) blevet kaldt for den “grammatikografiske imperativ”, som defineres således: “Describe your language in such a way that the maxim of your description could serve, at the same time, as the principle of a general comparative grammar – and, thus, as the maxim of the description of any other language.” Zaefferer (1998) peger i den anledning på et såkaldt grammatikografisk skin-paradoks: Jo mindre alment interessant den teoretiske ramme for den grammatiske beskrivelse er, desto mere attraktiv er den for grammatikografien, jf.:

„Fragen, deren Entscheidung bereits in das Beschreibungsinstrumentarium eingebaut ist, können mit Hilfe der Beschreibung kaum noch (oder jedenfalls nur sehr schwer) beantwortet werden. Die in die Erstellung der Beschreibungskategorien eingehenden Grundannahmen sollten daher möglichst konsensfähig, unkontrovers, für Anhänger verschiedener Forschungsparadigmen akzeptabel und damit eben auch theoretisch in einem gewissen Sinne uninteressant sein. Idealerweise sollte jeder Anhänger einer interessanten, starken und falsifizierbaren Theorie jede der in unserem Rahmen geschriebenen deskriptiven Grammatiken umformulieren können in eine mit seinen Voraussetzungen konforme theoretische Grammatik.“ (Zaefferer 1998: 30f.)⁴

4 “Spørgsmål, hvis afgørelse allerede er indbygget i beskrivelsesapparatet, har ikke de store chancer for at blive besvaret ved hjælp af beskrivelsen. Grundantagelserne, der indgår i opstillingen af beskrivelseskategorierne bør derfor så vidt muligt være potentielt intersubjektive, ukontroversielle og acceptable for tilhængere af forskellige forskningsparadigmer og dermed netop også i en vis forstand teoretisk uinteressante. Ideelt set bør enhver tilhænger af en specifik stærk og falsificerbar teori kunne omformulere enhver af de deskriptive grammatikker, som udarbejdes inden for rammerne af vores projekt, til en teoretisk grammatik, der er konform med hans eller hendes egne forudsætninger.” (Oversat af forf.)

På den basis arbejdes der med et deduktivt etableret set af funktionel-kognitive domæner som *tertium comparationis*. Lehmann (1989: 154f.) identificerer disse domæner, i stigende kompleksitetsgrad:

1. Nomination (betegnelse af et objekt),
2. Apprehension (kategorisering og individuation af et objekt),
3. Attribution (modifikation af et objekt, tilføjelse af detaljer),
4. Possession (relation af et objekt til andre objekter),
5. Quantification (deltagelse af et eller flere objekter i prædikationen),
6. Reference (relation til diskursuniverset),
7. Participation (konceptualisering af centrum og periferi, partcipanter og circumstanter i en situation),
8. Spatial orientering,
9. Temporal orientering,
10. Intensification og comparison (kvalitativ vurdering gennem eksplicit eller implicit kontrast),
11. Nexion (udvidelse gennem forbindelse med andre situationer til en kompleks situation),
12. Functional sentence perspective (informationsstrukturering, subjekt – objekt, topik – kommentar, fokus – baggrund) og
13. Modality (i forhold til illokution og realitet).

Disse domæner, der delvis er vel udarbejdede (fx possession), mens andre endnu i dag trænger til en mere detaljeret gennemgang, er tænkt som et skelet, hvor alle grammatiske fænomener kan indordnes.

2.3.2. *Eksempler fra domænet 'possession'*

Som beskrevet ovenfor vil den planlagte grammatik arbejde ud fra både funktionelle og kognitive domæner som *tertium comparationis*; et eksempel er domænet *possession*. Ifølge Heine (1997: 1) er “Possession [...] a universal domain, that is, any human language can be expected to have conventionalized expressions for it.” Man finder da også i enhver grammatik possessionselementer nævnt, men sjældent sådan at de kan fungere som et solidt grundlag for sammenligning. Brugeren skal desuden slå op forskellige steder for at finde al den information, som hører til emnet. For dansk og tysk er det kasusfleksion (genitiv, dativ), præpositioner, pronominer (possessiv, reflexiv), artikler og definithedsfleksion, habitus-verber (*have, eje, haben, besitzen*), orddannelse (fx tysk *mein-ig*). Possession som sådan kan defineres som et statisk to-plads-prædikat af typen **ha'** (pos-

sensor, possessum), hvis betydningskerne ikke bør indskrænkes til ejerskab⁵, men typisk omfatter udtryk for slægtskab, kropsdele (del-helhed), tilhørsforhold og ejerskab (se Aikhenvald og Dixon 2012). Med hensyn til den possessive relation skelner man inalienabel og alienabel possession (men: hvad der behandles som fx inalienabelt, kan variere fra sprog til sprog). På grund af de semantiske egenskaber (typisk [+hum] og [+individ]) får possessoren inden for den possessive relation oftest mere empati (se Lehmann 2003), og udøver kontrol over possessum. Alle disse aspekter af possession skal den grammatiske beskrivelse af et sprog eksplicit forholde sig til for at gøre den etsprogede beskrivelse sammenlignelig med beskrivelsen af et andet sprog. Vigtigt for den grammatiske fremstilling er derudover, hvor possessionsrelationen markeres: på possessoren (fx genitiv), på possessum (fx possessivsuffixs), på begge to eller på ingen af dem (fx gennem ren jukstaposition).

Nogle af disse aspekter illustreres efterfølgende med instruktive eksempler. Under rubrikken “Alienabel og inalienabel possession” vil en almen-sammenlignende grammatik give en forklaring på, hvorfor *Hose* ‘bukser’ – med eller uden possessivartikel *meine* ‘mine’ – i de tyske sætninger (1a) og (1b) forstås og behandles på samme måde som udtryk for kropsdele (*Bein* ‘ben’), mens fraværet af det (eksterne) possessive dativpronomen *mir* i (1c) bevirker, at bukserne ikke kan forstås som, at man har dem på – men fx holder dem i hånden og river dem i stykker. Det samme gælder (1d) – her er det bare ikke nødvendigvis ens egne bukser, men hvilke som helst. For kropsdelen *Bein* bevirker fraværet af *mir* ‘mig (DAI)’ i disse sætninger en meget skæv, ja makaber læsemåde, der implicerer ikke-forbindelse mellem *Bein* ‘ben’ og taleren samt en intenderet handling.

(1a) Ich habe mir am Gartenzaun die Hose zerrissen. /
das Bein gebrochen.

(1b) Ich habe mir am Gartenzaun meine Hose zerrissen. /
mein Bein gebrochen.

(1c) Ich habe am Gartenzaun meine Hose zerrissen. /
??mein Bein gebrochen.

(1d) Ich habe am Gartenzaun die Hose zerrissen. /
??das Bein gebrochen.

⁵ De grammatiske begreber *ejestodord* eller ty. *besitzanzeigendes Fürwort* for possessive pronominer er for så vidt misvisende.

På dansk er forholdene åbenbart anderledes, da der ikke bruges en ekstern possessor modsvarende det tyske *mir*. Men selv om alle fire sætninger (2a) til (2d) er grammatisk korrekte og meningsfulde, så findes der en forskel i præferencen, idet konstruktionen med possessivt pronomen foretrækkes, når det drejer sig om tøj (2a > 2b), mens den definit flekterede form favoriseres for kropsdele (2c > 2d).

(2a) Jeg flængede mine bukser på hegnet.

(2b) Jeg flængede bukserne på hegnet.

(2c) Jeg brækkede benet på hegnet.

(2d) Jeg brækkede mit ben på hegnet.

At possessorer indgår i forskellige syntaktiske konstruktioner alt efter deres semantiske egenskaber, fremfor alt efter deres referenters position på empatiskalaen (eksemplificeres gennem det litauiske eksempel (3a) til (3c) fra Holvoet (2001: 204), hvor forskellen mellem [+hum] og [-hum] er afgørende for possessoren). Ud over genitiv som possessionsmarkering (se 3a) kan også en possessiv dativ bruges – men kun, når possessoren er [+hum] som i (3c).

(3a) Vėjas nuplėšė trobos stoga.
vind.NOM rev(af).3.PRT hytte.GEN tag. AKK
'Vinden rev af hyttens tag.'

(3b) ?Vėjas nuplėšė trobai stoga.
vind.NOM rev(af).3.PRT hytte.DAT tag. AKK
'Vinden rev af taget fra hytten.'

(3b) Vėjas nuplėšė bernui kepurė.
vind.NOM rev(af).3.PRT dreng.DAT kasket. AKK
'Vinden rev af kasketten fra drengen.'

Til sidst illustreres den rent formelle markering af possessionsrelationen. Sprog som dansk og tysk bruger mest possessionsmarkeringer på possessoren i form af possessive pronominer og genitiv, mens possessum ikke får nogen speciel possessionsmarkering. Typiske markeringer på possessum er possessivsuffixer (som fx i tyrkisk). Finsk kan tilmed kombinere begge typer, som (4a) viser. Derudover udtrykker man prædikativ possession på finsk, ikke gennem habitus-verber, men gennem en lokalrelation – jf. (4b)

(4a) *minu-n* *polkupyörä-ni*
1SG-GEN cykel-1SG.POSS
'min cykel'

(4b) Minu-lla on vanha polkupyörä / nälkää.
1SG-ALLATIV er gammel.NOM cykel.NOM / sult.NOM
'Jeg har en gammel cykel. / Jeg er sulten.' (lit.: 'På mig er ...')

Eksemplerne viser ikke bare, hvordan en række relevante possessionsfænomener vil angribes af ASEG, men giver også hints om, hvordan possession indgår i hele netværket, som grammatikken udgør: fx dativens funktioner (udover ekstern possessor) i tysk, definit fleksion i dansk, referenters semantiske egenskaber, især animathed, i litauisk, lokale relationer/kasus i finsk osv.

3. Grammatografiske overvejelser

3.1. Grammatikografiske funktioner⁶

En velfungerende grammatik tjener sin bruger og dennes behov for oplysning. Her er således en oversigt over de grammatikografiske funktioner, der potentielt efterspørges af en grammatik-bruger, og som man i sin indretning af en grammatikdatabase må tage højde for:

1. Hjælp til reception af tekst
2. Hjælp til produktion af tekst
3. Kontrol af egne hypoteser i læringsprocessen

⁶ Vores inspiration af Aarhus-skolens (jf. fx Tarp 2008 og Bergenholtz 2009) leksikografiske funktionalisme, der i nogen grad lader sig overføre til grammatikografien (jf. Farø 2013a), skinner igennem her.

4. Erhvervelse af metagrammatisk eller -sproglig indsigt
5. Tilegnelse af strukturfænomener eller grammatiske kategorier i L2
6. Oversættelse og formidling mellem to sprog (2 retninger = 2 forskellige opgaver)
7. Grammatikotainment: uforpligtende lystvandring i den elektroniske ressource⁷

Det er ikke sikkert, at alle funktioner skal dækkes i det partikulære tilfælde. Men deres relevans skal overvejes hver for sig, også i forhold til det enkelte grammatiske problem.

3.2. Tilgangsmodus

Et helt afgørende punkt i forhold til en grammatik som sprogligt *værktøj* betragtet, er, at man kan få svar på de spørgsmål, man har. Et væsentligt formidlingsproblem ved de hidtidige grammatikker i denne forbindelse er, at brugeren i for høj grad forventes allerede at kende det system og den terminologi, som problemet i grammatikbeskrivelsen er indlejret i. En nok så glimrende sprogbeskrivelse er værdiløs, hvis ingen kan finde frem til den. Med følgende tiltag vil ASEG forsøge at løse dette problem: For det første er grammatikken elektronisk. Det betyder, at der er et godt grundlag for at linke mellem relevante informationer og bearbejde data på en måde, der kommer brugeren til gode, fx ved forskellige informationsniveauer i beskrivelsen. For det andet skal tilgangsstrukturen være **polyaccessiv**: Man skal både kunne komme ind til grammatikkens data via a) et søgevindue, der tillader søgninger efter ord, bøjningsformer, affikser, syntagmer, fraser og asterisk-former, b) to systematiske indholdsfortegnelser, dvs. både en onomasiologisk og en semasiologisk tilgang, og c) et alfabetisk stikordsregister. For det tredje vil ASEG have et tæt stikordsregister. Bl.a. vil vi med omfattende brug af synonymer og nøgleeksempler som indgang sikre os, at manglende kendskab til grammatisk terminologi ikke er nogen hindring for at anvende grammatikken.

3.3. Ækvivalentgenerering

ASEG skal levere hjælp til både forståelse af grammatiske fænomener og anvendelse af sprog i forbindelse med reception, produktion og oversættelse af tekster. Som elektronisk produktionsgrammatik får ASEG den særlige force, at den vil kunne generere nøjagtig de L2-former, der modsvarer det

⁷ Også her har Aarhuskolen indirekte sat sig terminologisk-begrebslige spor.

L1-input (eller omvendt), brugeren har indtastet. Herefter vil brugeren få en detaljeret forklaring i relation til en række kontekstspecifikationer: Fx kan et generelt eller specifikt moveringsfænomen (fx hhv. *-in* og *Politikerin* '(kvindelig) politiker') i grammatikken få de mulige adækvate output (1. *-inde*; 2. attributtet *kvindelig*; eller 3. *-Ø*). Herefter vil brugeren fx i en tekstproduktionssituation kunne finde frem til det kontekstuelt passende danske fænomen alt efter om vedkommende afkrydser flg. specifikationer eller ej:

- a) Er der tale om et ord fra et lukket inventar?
- b) Er personens køn væsentligt og relevant?

I tilfælde af, at a) afkrydses, bliver output en dansk moveringsform, fx *værtinde*, *elskerinde*, *fyrstinde*, *herskerinde*, *grevinde*. Tilhører formen ikke det lukkede inventar, men er personens køn alligevel væsentligt og relevant, skal der vælges mellem *kvindelig* [PERSONBETEGNELSE] (fx den *kvindelige advokat*) eller *Ø* (fx *advokaten*), fordi konteksten, fx personens navn, afslører kønnet. Er kønnet derimod *ikke* væsentligt og relevant, vælges under alle omstændigheder *Ø* på dansk, selv om det tyske udgangspunkt er *-in*. Afgørende for en tekstproduktionssituation er, at grænsen mellem grammatik i snæver forstand og leksikalske fænomener brydes op til fordel for de sproglige fænomeners funktionalitet.

3.4. Relevans og frekvens

Hvad der er systemisk korrekt er langt fra altid adækvat eller overhovedet brugbart i alle genrer eller kommunikationssituationer. Et eksempel på både intra- og interlingvale forskelle i de grammatiske kategoriers brugbarhed er forekomsten af diatesekategorierne i dansk og tysk sprogbrug⁸. Undersøgelser har vist, at der på tysk er en stor frekvensforskel mellem brugen af aktiv og passiv i almensproglige tekster, hvor passiv gennemsnitligt (dog med forbehold for genrespecifikke afvigelser) kun udgør mellem 7 % (se Roelcke 1997: 103) og 10 % (se Leiss 1992: 142) af diatesemulighederne i det skrevne sprog. Nogle af passivens tempus-/modusformer er nærmest ikkeeksisterende i sprogbrugen. Sammenligning med dansk viser ikke kun en højere frekvens af passiv i sprogbrugen, men også en forskel i antallet af kategorier, da dansk ud over den analytisk dannede form også har en syntetisk *s*-passiv. Uden en

⁸ Udførligt om diatese fx i Duden (2009); Bruun Hansen/Stenestad (2002); Hentschel/Weydt (1994); Hansen/Heltoft (2011) og Helbig/Buscha (1993).

bevidstgørelse af både frekvens- og formforskellene mellem dansk og tysk vil en dansk tysk-learner overføre nogle forventninger fra modersmålet⁹ om brugen af aktiv og passiv, som ikke stemmer overens med adækvat sprogbrug i tysk (se Hallsteinsdóttir 2013). Det er derfor afgørende for grammatikkens brugbarhed, at der sker en vægtning efter relevans i sproget: sprogbrugs- og frekvensoplysninger er nødvendige for sproglige produktionsopgaver på et fremmedsprog.

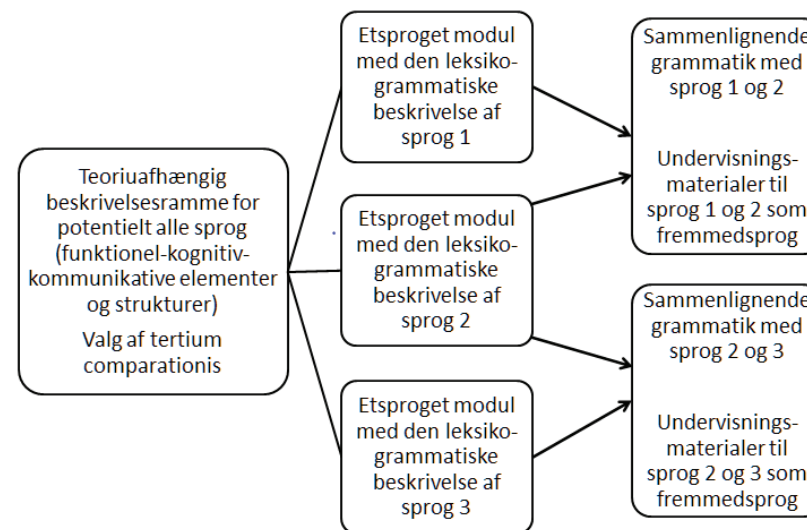
Det er ikke nødvendigvis et rimeligt, men det er i hvert fald et relevant krav at stille til en flersproget grammatik, at dens beskrivelse er både tilgængelig og anvendelig, fx for learnere af det ene sprog. Det er desuden et særligt kvalitetsstempel for beskrivelsen, at den i størst muligt omfang er **instruktiv** og **tekstbaseret** (se fx Fandrych/Thurmair 2011). Hvis man som dansk learner fx ønsker information om, hvordan man på tysk udtrykker sprog handlingen **instruktion** (jf. bl.a. Kastberg et al. 2008), så er der ingen overskuelig måde, hvorpå man kan få et overblik over, hvordan denne kategori realiseres i de involverede sprog, eller blot i tysk versus dansk. I Farø (2008) påvises bl.a., at instruktionsform nr. 1 på tysk ikke er imperativ, men infinitiv (2/3 af alle skriftlige instruktioner på tysk ud af ca. 15 mulige varianter). For dansk gælder følgende: Efter imperativ er s-passiv den hyppigste instruktionsform (143:0 for s-passiv vs. blive-passiv) i et korpus af 50 instruktive tekster. Normalt regnes blive-passiv for den hyppigste variant i dansk, men tilsyneladende gælder det ikke den instruktive funktion. Dermed har vi et udmærket konkret eksempel på, at grammatik også i høj grad er genrespecifik, hvad den nye, korpusbaserede grammatik vil have særligt fokus på med udgangspunkt i tekster som den største sproglige enhed.

Helt grundlæggende har ASEG det mål, at den vil beskrive **alle** produktive fremmedsprogsrelevante strukturelementer i forholdet mellem de enkelte sprog, dvs. alle **typer** (fx **ord, fonem, tekst, tekstgenre, artikel, kollokation, sætning, artikel, suffiks**). I forhold til det enkelte elements konkrete **inventar** (Farø 2013a), må det være et spørgsmål om, hvorvidt inventaret er for omfattende til at kunne beskrives inden for rammerne af dette projekt. I sådanne tilfælde må der henvises til andre kilder, der behandler dem så udtømmende som muligt.

⁹ At modersmålets kognitive og formale strukturer har en afgørende indflydelse på indlæring af andre sprog er efterhånden veldokumenteret, jf. fx Hallsteinsdóttir (2001) og Holmen (2011).

3.5. Modularitet

ASEG vil få en modular opbygning for at tage højde for forskellige bearbejdesmodi og varierende grammatikfunktioner:

Med den modulære opbygning sikrer vi at bearbejdningen bliver formålsorienteret, dvs. selve den etsprogede grammatikbeskrivelse forudsætter en anden tilgang end den sammenlignende beskrivelse af to sprog eller didaktiseringen af resultaterne fra sammenligningen til brug i fremmedsprogsundervisningen. Den etsprogede beskrivelse omfatter de i det pågældende sprog forekommende funktionelt-kognitivt-kommunikative elementer og strukturer inden for de valgte domæner og den danner et potentielt grundlag for en sammenligning. Beskrivelsen muliggør for det første en grundlæggende sammenligning af alle sprog med hinanden (sprog1 + sprog2, sprog1 + sprog3, sprog1 + sprog4 etc.). For det andet indebærer den uendelige muligheder for tilføjelser af yderligere sprog.

4. Sammenfatning: en planlagt ASEG i overblikksform

I denne artikel har vi beskrevet de første teoretisk-metodiske overvejelser i forbindelse med en planlagt almen-sammenlignende grammatik målrettet

mod fremmedsprogslearnere. Lad os afslutningsvis bringe en oversigt over, hvad det er for træk, der vil kendetegne ASEG:

1. Medium	elektronisk
2. Struktur	hypertekst
3. Tilgang	polyaccessiv (stikordsregister, søgevindue, via hhv. L1- eller L2-elementer)
4. Funktion(er)	viden, produktion, reception, oversættelse (adskilte)
5. Niveau	så bredt som muligt i den etsprogede del, men opdelt i den sammenlignende og den didaktiske del ved udnyttelse af hyperstrukturer
6. Sprogteoretisk grundlag	tekstbaseret, pragmatisk, typologisk, kognitiv
7. Analyseretning	såvel semasiologisk som onomasiologisk
8. Genretypologisk	blanding af mono-, bi- og polylingval, sammenlignende

Den planlagte grammatiks primære fokus vil være på **sprogets** forskellige konstitueringsformer som system, tekst og kompetence, ikke på den syntaktiske eller grammatiske teori. Den vil i høj grad hente sine data til beskrivelse af sproget (som system) gennem observation af korpusmateriale (tekst) og tage udgangspunkt i brugerens sprogspecifikke behov for grammatisk viden (kompetence).

Henvisninger

- Aikhenvald, A.Y. (2013). Possession and ownership: a cross linguistic perspective, i Aikhenvald, A.Y. & R.M.W. Dixon (red.), *Possession and ownership: a cross linguistic typology*, Oxford: Oxford University Press, 1-64.
- Bergenholtz, H. (2009). Om at købe og bruge en sav eller en ordbog, i K. Farø et al. (red.) *Sprogvidenskab i glimt: 70 tekster om sprog i teori og praksis*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 408-412.
- Bruun Hansen, A. & E. Stenestad (2002). *Gyldendal tysk grammatik*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Comrie, B. & N. Smith (1977). Lingua descriptive studies: questionnaire, *Lingua* 42, 1-72.
- Duden (2009). *Die Grammatik*. Mannheim: Dudenverlag.

- Engberg-Pedersen, E. et. al. (2005). *Dansk Funktionel Lingvistik: en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. København: Københavns universitet, Handelshøjskolen i København & Roskilde Universitet.
- Engel, U. (1999). *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik* (2 bind), Heidelberg: Groos.
- Engel, U. & P. Mrazović (red.) (1986). *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch* (2 bind). München: Sagner.
- Engel, U. et al. (1993). *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch* (2 bind). Heidelberg: Groos.
- Fandrych, C. & M. Thurmair (2011). Plädoyer für eine textsortenbezogene Sprachdidaktik, *Deutsch als Fremdsprache* 2, 84-93.
- Farø, K. (2008). Zur Grammatik der Instruktionen. Instruktive Textsorten und ihre formale Diversität, i H. Lenk & H.-H. Lüger (red.) *Kontrastive Medienlinguistik*, Landau: Verlag Empirische Pädagogik, 287-304.
- Farø, K. (2013a). Inventariografi. Al leksikografis mo(r)der?, *LexicaNordica* 20, 35-54.
- Farø, K. (2013b). "Dativ-e" empirisk og brugsfunktionalistisk genbesøgt, *Ny dansk forskning i grammatik* 20, 71-89.
- Gabelentz, G. (1901). *Die Sprachwissenschaft: ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse* (2. udg). Leipzig: Tauchnitz.
- Geyer, K. & V. Žeimantienė (2010). Zu einer "Grammatik des Deutschen und des Litauischen im Vergleich": Bestandsaufnahme, Konzeption und Perspektiven, *Kalbotyra* 62 (3), 22-40.
- Hallsteinsdóttir, E. (2013). Möglichkeiten textbezogener Sprachdidaktik, *Deutsch als Fremdsprache* 2, 93-101.
- Hallsteinsdóttir, E. (2001). *Das Verstehen idiomatischer Phraseologismen in der Fremdsprache Deutsch*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Greenberg, J.H. 1966. Some universals of language with particular reference to the order of meaningful elements, i J.H. Greenberg (red.) *Universals of language*, Cambridge (Mass.): MIT Press, 73-113.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Haspelmath, M. (2010). Framework-free grammatical theory, i B. Heine & H. Narrog (red.), *The Oxford handbook of linguistic analysis*, Oxford: Oxford University Press, 341-365.
- Heine, B. (1997). *Possession: cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Helbig, G. & J. Buscha (1993). *Deutsche Grammatik* (15. gennearbejdede udgave). Leipzig: Langenscheidt.
- Hentschel, E. & H. Weydt (1994). *Handbuch der deutschen Grammatik*. Berlin, New York: de Gruyter.
- Henning, M. (2010). Plädoyer für eine Grammatikbenutzungsforschung: Anliegen, Daten, Perspektiven, *Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation* 38(1), 19-42.
- Holmen, A. (2011). At tage udgangspunkt i det kendte om brug af modersmålet ved tilegnelsen af nyt sprog, *Sprogforum* 52, 47-55.
- Holvoet, A. 2001. Zur Variation des possessiven Dativs mit dem adnominalen Genitiv im Baltischen (besonders im Lettischen), i W. Boeder & G. Hentschel (red.) *Variierende Markierung von Nominalgruppen in Sprachen unterschiedlichen Typs*, Oldenburg: Universität Oldenburg,
- Kaznelson, S.D. (1974). *Sprachtypologie und Sprachdenken*. München: Hueber.
- Krzyszowski, T.P. (1990). *Contrasting languages: the scope of contrastive linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- König, E. (1990). Kontrastive Linguistik als Komplement zur Typologie, i C. Gnutzmann, (red.) *Kontrastive Linguistik*, Frankfurt: Peter Lang, 117-131.
- König, E. (2012). Zur Standortbestimmung der Kontrastiven Linguistik innerhalb der vergleichenden Sprachwissenschaft, i L. Gunkel & G. Zifonun (red.) *Deutsch im Sprachvergleich. Grammatische Kontraste und Konvergenzen*, Berlin, New York: de Gruyter, 13-40.
- König, E. & V. Gast (2007). *Understanding English-German contrasts*. Berlin: Erich Schmidt.
- Lehmann, C. & E. Maslova (2004). Grammatikography, i G. Boji et al. (red.) *Morphology. An international handbook of inflection and word-formation*, 2. bind, Berlin, New York: de Gruyter, 1857-1882.
- Lehmann, C. (2003). Possession in Yucatec Maya. Erfurt: Universität Erfurt.
- Lehmann, C. (1989). Language description and general comparative grammar, i G. Graustein & G. Leitner (red.) *Reference grammars and modern linguistic theory*, Tübingen: Niemeyer, 133-162.
- Mosel, U. (1987). *Inhalt und Aufbau deskriptiver Grammatiken (How to write a grammar)*. Köln: Universität, Institut für Sprachwissenschaft.
- Mosel, U. (2002). Analytic and synthetic language description, i K. Ezawa et al. (red.) *Linguistik jenseits des Strukturalismus: Akten des II. Ost-West-Kolloquiums, Berlin 1998*, Tübingen: Narr, 199-208.
- Roelcke, Th. (1997). *Sprachtypologie des Deutschen. Historische, regionale und funktionale Variation*. Berlin, New York: de Gruyter.

- Tarp, S. (2008). *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-Knowledge: General Lexicographical Theory with Particular Focus on Learner's Lexicography*. Tübingen: Niemeyer.
- Zaefferer, D. (1998). Ein Strukturrahmen für deskriptive Grammatiken: die Beschreibung sprachlicher Funktionen, i D. Zaefferer (red.) *Deskriptive Grammatik und allgemeiner Sprachvergleich*, Tübingen: Niemeyer, 29-38.